

ДОСЛІДЖЕННЯ АСПЕКТУ ЕМПАТІЇ ДО ПРОБЛЕМИ ЛІДЕРСТВА В СПОРТІ

О. КОСТІКОВА

Харківська державна академія фізичної культури

Актуальність вивчення проблеми лідерства обумовлена значимістю даної галузі психологічних знань для спортсменів, тренерів і, зокрема, студентів спортивних спеціалізацій, що у перспективі є тренерами, керівниками в спорті.

Дані свідчать про потребу спортсменів виявляти лідера в команді, прагнень збільшити ефективність роботи тренера як лідера, його здатність організувати взаємодію в команді в контексті максимального внеску в досягнення успіху спортсменів [2].

Психологічне дослідження сприяє виявленню потенційних лідерів серед спортсменів, що зможуть прийняти на себе відповідальність за діяльність команди, конструктивно направити енергію учасників команди на перемогу, підтримуючи стан особистісної врівноваженості групи в умовах змагального стресу.

Інформація про динаміку лідерства є корисною як для формування необхідних лідерських якостей в окремих спортсменів, так і при аналізі власного поведіння – тренера, як керівника, його особистого впливу на команду, для рішення проблеми ефективності автократичного чи демократичного лідерства, емпатичного керівництва.

Мета дослідження: конкретизувати дані теоретико-експериментальних психологічних досліджень з проблеми лідерства, емпатії в галузі спорту і аналізувати результати вивчення даних властивостей у спортсменів ХДАФК.

Задачі дослідження:

1. Виділення оптимального сучасного розуміння специфіки лідерства, емпатії в спорті при розгляданні основних вітчизняних і закордонних теоретико-емпіричних психологічних досліджень, концепцій з даної проблеми;
2. Аналіз результатів психодіагностичного дослідження з вивчення якостей лідера, здібностей до емпатії, співвідношення даних з розвитку цих властивостей у спортсменів;
3. Сформулювати висновки теоретичного аналізу проблеми лідерства, емпатії й емпіричних даних дослідження.

Методи дослідження: Вивчення й аналіз психологічної літератури з проблеми специфіки лідерства в спортивній діяльності, особливостей емпатії; методи психодіагностики в спорті.

Результати досліджень [1, 2, 3, 4] дозволяють визначити лідерство як прояв особистості у процесі взаємодії спортсменів на основі особистісних характеристик, у якому має місце домінування і підпорядкування. Лідер – авторитетна особистість, учасник команди, за яким визнається право приймати найбільш відповідальні рішення, пов'язані з інтересами окремих спортсменів і команди.

У процесі психологічних досліджень на основі концептуальних підходів прийняті в психології різні класифікації лідерів:

- за вістом діяльності (творець ідей – виконавець);
- за характером діяльності (універсальний – ситуативний);
- за спрямованістю діяльності (діловий – емоційний);

- за формальною ознакою (формальний – неформальний);
- за ціннісно-емоційною ознакою (позитивний – негативний) і ін.

Також лідерство в спорті можна розглядати з позиції стилю – типового лідера набору прийомів впливу на відомих – колегіальність, директивність, ліберальне керівництво [1].

Лідерство в спортивній діяльності являє собою процес впливу на людину, спрямований на досягнення поставлених цілей [4].

Проблема лідерства досліджувалася в різних напрямках, але при її вивченні в спорті використовували три визначальні концепції.

Відповідно до теорії, заснованої на характерних рисах особистості, успішні лідери мають визначений комплекс особистісних особливостей, необхідних, щоб стати продуктивним лідером.

У відповідності з поведінковим підходом успішні лідери характеризуються відносно універсальним “набором” типів поведінки.

На думку психологів, що віддають перевагу концепції комбінованого підходу, ефективність лідерства залежить від сполучення чи взаємодії ситуаційних факторів поведінки лідера. Відповідно до даного підходу, стиль керівництва і його ефективність залежать від того, наскільки вони відповідають даній ситуації і якостям членів групи.

Сучасна, розроблена спеціально для спорту багаторівнева модель спортивного лідерства ґрунтується на постулаті, що досягнення оптимального рівня фізичної активності і задоволення спортсменів можливо у випадку адекватності переважного поведінки тренера дійсному [4].

Таким чином, професійне, ефективне керівництво в спорті залежить від якостей тренера, його стилю поведінки, ситуаційних факторів і характерних рис займаючихся.

У контексті специфіки проблеми даного дослідження необхідно вказати, що психологи [4] не виділяють однозначний комплекс характеристик, що забезпечують становлення лідера, але підкреслюють, що прогресивні лідери мають наступні характеристики: розум (інтелект), наполегливість, емпатія, внутрішня мотивація, гнучкість, амбіційність, впевненість у своїх силах, оптимізм. Нас зацікавила особливість емпатичних тенденцій у спортивній діяльності і тренерській практиці, тому що психологи спорту відзначають [2], що успішний тренер оцінює свою роль лідера і з погляду параметра орієнтації на задачу, і на міжособистісні відносини (емпатія), виявляючи адекватне спортивній ситуації сполучення авторитарного, диктаторського поведінки і соціальної підтримки, соціальної чутливості.

Позитивне керівництво тренера поряд з директивністю повинно мати етичну основу, представлену елементом культури взаємин [1]. Етика взаємодії в спорті полягає в співробітництві, заснованому на взаємній повазі, взаєморозумінні і задача тренера, керівника в спорті складається в об'єднанні людей при досягненні генеральних цілей.

Гуманність тренера-лідера полягає й у його здатності до емпатії. Емпатія – це позарациональне пізнання людиною внутрішнього світу інших особистостей, необхідна умова розвитку проникливості. Також емпатія – це здатність до співпереживання, емоційна чуйність тренера до переживань спортсмена. В основі емпатії як соціального пізнання і вищих форм емпатії як емоційного відгуку лежить механізм децентрування. У вищих особистісних формах емпатії – співпереживанні і співчуттях – виражається відношення спортсмена до інших людей, бажання їм допомагати. Емпатія – основа конструктивного спілкування, взаєморозуміння. Таким чином, здатність до емпатії в особистості лідера – якість особистості прогресивного, професійного і гуманного керівника, тренера.

Нами було проведено психодіагностичне дослідження (осінь 2003 р.) за

методикою “Лідер” [3] – з метою визначення наявності лідерських якостей і здібностей, і за методикою “Опитувальник для діагностики здібностей до емпатії” [3] – з метою виявлення здатності до співпереживання і співвідношення даних властивостей у студентів Харківської державної академії фізичної культури. Значимість дослідження визначається тим, що студенти академії – потенційні тренери, керівники в галузі спорту. У дослідженні брали участь 82 студента (39 юнаків і 43 дівчини) III курсу стаціонару наступних спеціальностей: бокс, легка і важка атлетика, футбол, акробатичний рок-н-рол, спортивна і художня гімнастика, фігурне ковзання, водне поло, плавання, велоспорт, мотоспорт, спортивний туризм, інформаційне забезпечення спорту.

Отримані результати з виконання студентами методики “Лідер” дозволили виділити позитивні і негативні тенденції. До позитивних фактів можна віднести: відсутність авторитарних особистостей, схильних до диктату; переважне число осіб (67 %) із середньою і сильною виразністю лідерських якостей, що є оптимальним для ролі тренера-педагога, керівника. Негативним фактором можна вважати виявлення осіб (33 %) – потенційно відомих, схильних до підпорядкування, яким можливо буде потрібна психокорекція, участь у психотренінгах для розвитку лідерських здібностей з урахуванням їхньої наступної керівницької діяльності.

При вивченні лідерства за результатами отриманих даних не виявлені зв'язки наявності лідерських якостей і приналежності студентів до якоїсь визначеної спеціалізації в спорті. Відзначимо, що високий рівень розвитку лідерських здібностей зафіксований в осіб спеціалізацій: мотоспорт, бокс, акробатичний рок-н-рол, спортивний туризм. Високий рівень лідерства виявлений у невеликого (5 %) числа студентів і полова диференціація в цьому випадку відсутня. При середньому і низькому рівнях розвитку лідерських здібностей спостерігається більша кількість чоловіків, що одержали середні (оптимальні) показники і, відповідно, у дівчин – перевага низького рівня виразності лідерських якостей.

Таким чином, у психологічній підготовці спортсменів як майбутніх тренерів, педагогів, керівників необхідно приділяти увагу розвитку здібностей до лідерства, особливо в дівчат. Прояв лідерства не обов'язковий в сфері особистих відносин, але наявність якостей лідера необхідна в професійній діяльності.

Результати психодіагностики “Здатності до емпатії” показали, що високий рівень емпатії проявився в незначного числа студентів (3 %), що переважна кількість опитуваних одержали показники середнього рівня емпатичних тенденцій (57 %) і у невеликого числа студентів визначений низький рівень розвитку здібностей до емпатії (40%), причому низький рівень знову більш властивий дівчатам.

Високий рівень емпатичних тенденцій відзначений у студентів спеціалізацій: спортивний туризм і інформаційне забезпечення спорту. Незалежно від спеціалізації виявлена перевага середнього ступеня здатності до емпатії в студентів, що є позитивним фактом, а наявність великої кількості осіб з низьким рівнем здатності до співпереживання можливо зв'язано з особливим культивуванням специфічної агресії в спорті й егоцентризмом, зв'язаним з надмірною індивідуалізацією суспільства.

Дані з виконання методик з вивчення “Лідерських якостей” і “Здатності до емпатії” у співвідношенні цих двох факторів показали наявність особистісних систем: “висока виразність лідерства” – “низький рівень емпатії” (22 %), обидва фактори виявлені слабо (15 %), “лідерство виражене слабо” – “середній рівень емпатії” (15 %). Системи з високим рівнем представлені незначно. До позитивного результату можна віднести перевагу особистісної системи “середня виразність якостей лідерства” – “середній рівень здатності до емпатії (39 %)”. Щодо констатації низьких

показників: у осіб зі слабким проявленням лідерських здібностей і низьким рівнем емпатичних тенденцій можна передбачити позитивну динаміку в зміні показників, тому що якості лідера мають властивість розвиватися в професійній діяльності, яка вимагає подібних якостей, і існує можливість розвитку здатності емпатії в міру особистісного росту і при прагненні до самоактуалізації особистості.

Висновки:

1. Оптимальним для спорту можна визначити трактування лідерства як процесу впливу на людей, спрямованого на досягнення поставлених у спорті цілей. Прогресивне лідерство керівництва в спорті, виходячи із сучасних психологічних концепцій, залежить від стилю поведіння тренера, ситуаційних факторів, характерних рис займаючихся і, що особливо важливо, – особистісних якостей тренера, де досить значима емпатія;
2. Тренери, викладачі й інструктори з фізичної підготовки є лідерами, що повинні забезпечувати керівництво спортсмена, необхідне для особистісного професійного зростання, розвитку гравців і команд, для досягнення перемог і прагнути, щоб індивідуальний успіх сприяв досягненню командного успіху;
3. Психологічний профіль успішно працюючого тренера – лідера в галузі спорту фізичної культури повинний складатися з гармонічного сполучення дій на підставі забезпечення напрямку, успішно розв'язуваних спортивних задач, взаємодії в структурі команди, а також уваги до міжособистісних взаємин (емпатії).
4. За результатами власних досліджень по вивченню якостей лідера та здібностей до емпатії у студентів ХДАФК можливо відмітити необхідність розвитку даних властивостей подальшій психологічній підготовці студентів-спортсменів як майбутніх тренерів і керівників з урахуванням їхньої спеціалізації, особливостей спортивної діяльності.

Література:

1. Боримский В. К., Витенко И. С. Психологические основы менеджмента в области здравоохранения. – К.: "Здоров'я", 1993, стр. 69 – 73;
2. Кретти Брайент Дж. Психология в современном спорте. Пер. с англ. Ю. Л. Ханина. – М.: "Физкультура и спорт", 1978, стр. 170 – 183;
3. Самыгин С. И., Столяренко Л. Д. Психология управления. – Ростов н/Д.: Изд-во "Феникс", 1997; стр. 158-309.
4. Уэйлберг Р. С., Гоулд Д. Основы психологии спорта и физической культуры. – М.: "Олимпийская литература", 1998, стр. 131 – 141.

INVESTIGATION OF THE ASPECT OF EMPATHY TO THE PROBLEM OF LEADERSHIP IN SPORT

O. KOSTIKOVA

Kharkov State Academy of Physical Culture

Annotation. The data on theoretical and experimental psychological investigations to the problem of leadership, empathy in the field of sports are concretized in the article. Besides this, the results of the study of the given properties of athletes are analyzed.